

MARIJA ELIZABETA JAVORŠEK

BIBLIOTEKARKA, LEKTORICA IN PREVAJALKA

Urša Vogrinc Javoršek
Univerza v Ljubljani

1 Življenjepis

Marija Elizabeta Javoršek (roj. Kiauta) se je rodila 26. januarja 1939 v Ljubljani kot drugi otrok od štirih. Mati Marija Stupica je bila klasična filologinja in romanistka, oče Milan Kiauta pa pravnik. Književnost jo je začela zanimati že v zgodnji mladosti. Obiskovala je VI. državno gimnazijo na Šubičevi ulici v Ljubljani, med letoma 1957 in 1961 pa je študirala francoski in italijanski jezik s književnostjo na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Dejavna je bila že med študijem, med drugim je učila italijanščino na Delavski univerzi ter sodelovala z Inštitutom SAZU za slovenski jezik in s slovensko redakcijo Jugoslovanske enciklopedije.

Od leta 1958 je bila zaposlena kot višja knjižničarka v Francoskem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice, kjer je bila vodja oddelka prevajalka Radojka Vrančič, s katero sta potem vse življenje prijateljevali in prevajalsko sodelovali. Od leta 1961 do 1969 je bila zaposlena v Biblioteki SAZU. Leta 1967 se je poročila s književnikom, gledališkim kritikom in prevajalcem Jožetom Javorškom in se preselila na Mirje v Ljubljani. Od 1969 do 1981 je bila v svobodnem poklicu in je delovala kot korektorica in lektorica za vrsto založb (Obzorja, Založništvo tržaškega tiska, Partizanska knjiga ipd.), sodelovala pa je tudi z Josipom Vidmarjem. Od 1982 je bila ponovno zaposlena na SAZU, sprva v kabinetu Josipa Vidmarja do njegove smrti leta 1992, potem pa do upokojitve leta 1997 v Biblioteki SAZU. Gl. tudi Arhar 2013, Grum 1998, Podkrižnik 2005.

2 Prevajalsko delo

Marija Javoršek je začela objavljati literarne in gledališke prevode v prvi polovici sedemdesetih. Leta 1975 je za SNG Drama prevedla *Dvojno preizkušnjo ljubezni* Pierra de Marivauxa, pisala pa je tudi spremna besedila in slovarske publikacije (za založbo Drava je napisala vrsto žepnih slovarjev). V osemdesetih se je prevajalskega dela začela lotevati bolj sistematično, posvetila se je zlasti francoskim verznim delom in pozneje besedilom v stari francoščini. Prvi dve deli, ki jih je izdala, sta bili začetni igri francoskega klasicizma: tragedija *Cid* (1990) in komedija *Odrska utvara* (1993) Pierra Corneilla. Sledili so prevodi Molièra (pri katerih je sodelovala z Josipom Vidmarjem) in zlasti Racina, ki se mu je posvečala kar nekaj let, rezultat pa je bila izdaja njegovih zbranih dram leta 1995. Poezijo različnih, zlasti francoskih avtorjev je v osemdesetih letih sprva prevajala za revije in radijske oddaje (npr. Malrauxa, Baudelaira, Verlaina, Geneta), več Feydeaujevih iger je prevedla za televizijo, igre Jukia Mišima pa za gledališče (npr. *Obisk*, SNG Drama, 1997; *Pet modernih no dram*, 2014). Za založbi DZS in Mladinska knjiga je prevajala otroške slikanice in dela za otroke. Prevedla je kar nekaj daljših proznih del, med pomembnejšimi so gotovo dela Marguerite Yourcenar *Opus nigrum* (1993) in *Anna, soror* (2007) ter Margarete Navarske *Heptameron* (1999). S prevodom *Heptameron*a se je tudi začelo dolgoletno prevajalsko sodelovanje s prijateljico Radojko Vrančič.

V devetdesetih letih je začela prevajati večja verzna dela, npr. srednjeveška verzna romana *Pesem o Rolandu* (1997) in *Vitez z levom ali Roman o Yvainu* Chrétiena de Troyesa (2009). Prevajala je tudi zbirke poezije, npr. izbor La Fontainovih basni (*Enim v prid in drugi v kvar* iz leta 2001. Žal je velik del prevedenih basni v verzih ostal neizdan, saj je bil izbor zelo skrčen) in *Lais Marie de France* (2001). Izjemno odmeven je bil njen integralni prevod zbirke *Rože zla* Charlesa Baudelaira (2005). Prevedla je tudi *Pesmi o Jutrovem* Victorja Hugoja (2006), *Umetnost pesništva* Nicolasa Boileauja (2012), *Poezije* Louise Labé (2012) ter *Poezije* renesančne pesnice Marceline Desbordes-Valmore (2016).

Nekateri pomembnejši prevodi so ostali neizdani in so bili objavljeni le fragmentarno v radijskih oddajah in revijah, med njimi je tudi večji izbor severnofrancoske renesančne truverske lirike. V nabor neizdanih del sodijo še *Zbrane pesmi* Jeana Geneta ter *Roman o roži*. V zadnjih letih prevajalka nadaljuje s prevajanjem klasične francoske dramatike. V zadnjih petnajstih letih je izdala tragedije Pierra Corneilla *Ženske tragedije: Medeja, Sofoniba, Teodora – devica in mučenica* (2009), *Rimske politične tragedije: Horacij, Cina, Pompejeva smrt* (2011), *Amfitrion* (2016), *Ojdip* (2018), *Polievkt* (2019) in *Surena* (v tisku). Gl. tudi Smolej 2013 in Balžalorsky 2005.

Za prevod zbranih dramskih del Jeana Racina je leta 1995 prejela Sovretovo nagrado, leta 2013 pa nagrado Prešernovega sklada za prevod *Rimskih političnih tragedij* Pierra Corneilla.

Marija Javoršek je začela sistematično delovati kot prevajalka relativno pozno, vendar je vse življenje preživela v tesnem stiku s književnostjo, gledališčem in prevodom ter zlasti z romanskimi in klasičnimi jeziki. Že zgodaj je tudi sodelovala s soprogom Jožetom Javorškom, zlasti pa z Josipom Vidmarjem in Radojko Vrančič, ki so jo tudi spodbujali, da je začela s samostojnim prevajanjem. Že v svojih prvih delih je pokazala živo zanimanje za formalno zahtevne oblike in starejši jezik, zato je bila najbolj dejavna na področju francoske klasične dramatike. Pogosto je pripovedovala o živahnih debatah med prevajalci, kako je treba prevajati francoski aleksandrinec. Prav zato je prevod Racinove *Fedre* kot nekakšen eksperiment nastal kar v treh različicah. Podobno je formalno eksperimentirala pri prevajanju Baudelaira. Morda najbolj zanimivi so njeni prevodi velikih starejših del v verzih, ki se jih lotevajo le redki prevajalci, njo pa je privlačil ne le jezik, temveč tudi razpoloženje drugega časa. Žal so mnogi prevodi znamenitih srednjeveških del ostali v načrtu ali rokopisu, ker so založniško manj zanimivi. Gl. tudi Arhar 2013, Grum 1998, Podkrižnik 2005, Smolej 2013.

Marija Javoršek v svetu slovenskega prevoda ostaja ime, povezano s francoskim formalno izčiščenim, a hkrati živim in iskrivim jezikom, pa naj bo lirski (Baudelaire, de France, Hugo, Genet, Verlaine), tragičen (Corneille, Racine) ali nagajivo zbadljiv (Corneille, Molière, la Fontaine) ter obsežnimi proznimi in verzni prevodi, ki jim je dala s svojim besednjakom ter odnosom do sloga in jezikovne forme izvirnika osebni pečat.

Bibliografija

- Arhar, Nika. 2013. »Marija Javoršek - Ko ne najdem ustrezne rešitve, gledam v prazno in iščem rimo; Pogovor z nagrajenko Prešernovega sklada.« *Radio Slovenija*, 14. februar 2013. <https://www.rtvsllo.si/kultura/drugo/marija-javorsek-ko-ne-najdem-ustrezne-resitve-gledam-v-prazno-in-iscem-rimo/302395>.
- Balžalorsky Antić, Varja. 2005. »Alkimija bolečine - Charles Baudelaire: Rože zla«. *Literatura* XVII., št. 166: 178–184.
- Grum, Martin, ur. 1998. »Marija Javoršek«. V *Modrov zbornik: 23. prevajalski zbornik: bio-bibliografije članov DSKP: izbrani biografski podatki in izbirne bibliografije prevodov*, 66–67. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Novak, Boris A. 2011. *Salto immortale: študije o prevajanju poezije*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Podkrižnik, Mimi. 2005. »Zagledanost v verze in v daljno preteklost: Marija Javoršek, prevajalka francoske književnosti«. *Delo*, 13. april 2005, 11.
- Smolej, Tone. 2013. »Nagrada Prešernovega sklada: prevajalka Marija Javoršek za prevod Rimskih političnih tragedij Pierra Corneilla.« V *Zbornik Prešernovega sklada*, uredila Bojana Kovačič, 12–14. Ljubljana: Upravni odbor Prešernovega sklada.